

Art brut film festival

Petr Smalec, plakát k přehlídce Art brut film Olomouc 2013 s použitím obrazu naivního malíře Václava Beránka

Bonaria Manca, výzdoba stěn vlastního domu, Tuscánia, Itálie

„Je to ve mě jako v koze.“ odpovídá na dotaz, kde že se „to“ v něm bere, Václav Zák, který pomaloval interiér i exteriér svého domu v Unhošti u Kladna. Žákově životní dílo po jeho smrti zaniklo, zůstalo jen pár okouzličujících naivních krajinomaleb na skle, roztroušených po soukromých sbírkách, a filmové svědectví, které pod názvem Dům radosti natočil režisér Ewald Schorm. Tento a další dokumentární filmy o spontánních tvůrcích zhlédli dne 20. 3. diváci 2. ročníku festivalu Art brut film Olomouc.

Jeho spolupředseda, Muzeum umění v Olomouci, je vedle Severočeské galerie v Litoměřicích jedinou institucí v České republice, která se tomuto fenoménu systematicky věnuje. Především díky úsilí jeho kurátorky a historičky umění Anežky Šimkové zde od 90. let vznikla ucelená sbírka děl českých a moravských autorů art brut a naivního umění. Někteří z nich byli zastoupeni také v právě ukončené expozici Od Tiziana po Warhola a řadě z nich právě olomoucké Muzeum umění uspořádalo také monografickou výstavu. Aktivity spojené s art brut mají v Olomouci ale ještě hlubší kořeny. Už od 70. let organizoval tematické večery věnované jednotlivým samookmům v Divadle hudby jeho dlouholetý dramaturg a pozdější ředitel Pavel Konečný. Ten je také duchovním otcem a hlavním hybatelům nově vznikající tradice filmové přehlídky. Konečný za 40 let sesbíral úctyhodnou kolekci bezmála 600 děl od více než 30 českých, moravských, slovenských a v poslední době také italských autorů, kterou představil na vý-

stavách nejen v Olomouci, ale také v Žilině, Bratislavě, Šumperku, Liberci a naposledy v loňském roce v Muzeu Montanelli v Praze (viz At. č. 18/12). Poté, co odešel do důchodu z postu ředitele Národního památkového ústavu v Olomouci, se rozhodl napřít svoje snažení právě do propagace „umělců čistého srdce“.

Naivní tvůrci i ti, kteří se více než k vnější skutečnosti obracíjí do svých vnitřních světů, a kteří jsou od dob Jeana Dubuffeta zařazováni do stále více rozvolněné kategorie art brut, nerozlišují mezi svým životem a tvorbou. Obojí je u nich stmeleno v jedinou entitu, žijí, aby tvořili, a tvoří, aby žili. Výtvarný projev pro ně není zaměstnáním, ani koníčkem, je spontánní, nutkavou expresí jejich bytí. Právě film je médium, které dokáže toto prolnutí života a tvorby zachytit patrně nejlépe. Dokázal to už první, loňský ročník festivalu Art brut film Olomouc věnovaný snímkům francouzského režiséra a sběratele Bruno Decharma.

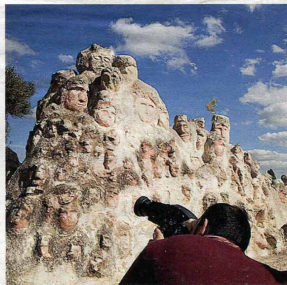
Letošní přehlídka celkem 10ti filmů zahájil dokument Vlastimila Venclíka Muž a žena z roku 1969, který konfrontuje neobyčejné světy dvou obyčejných lidí – převozníka Jiřího Pokrovského a tehdy ještě téměř neznámé spontánní umělkyně, její babičky, Anny Zemánkové (1908 – 1986). Těto dnes světově proslulé olomoucké rodačky byl také festival symbolicky věnován. Následující skupina tří filmů byla svědectvím o počátcích mezinárodního trienále ne-profesionální tvorby Insita v 60. letech 20. století. Zatímco film Insitné umění Vlado Kubenka z roku 1966 je okouzle-

nou obrazovou férií doprovobenou pouze hudbou a básněmi Guillaumea Apollinaira, Jacquese Prevérta a Henri „Celníka“ Rousseaua, snímek režiséra Jana Ivána Dřevo, kámen, železo, beton z roku 1971 je postavený na komentáři Miroslava Horníčka. Ten vtipně glosuje tvorbu tří spontánních sochařů – Vincence Navrátila, Václava Kudery a Františka Jáicha. Dokument Půtníci fantazií z roku 1972 režiséra Jana Hory je historicky cennou reportáží ze třetího a na dlouho posledního ročníku Insity, která byla znovuobnovena až v roce 1994 a nyní, jak se bohužel zdá, opět spěje k zániku.

Následující blok představil čtyři autory: V medailonu Naivní oči Antonína Reháka zachytil Pavel Konečný – tentokrát v roli režiséra a komentátora – život a dílo zahradníka ze Svatého Kopečku v Olomouci, jehož život pro něj máj zvláštní význam. Byl to totiž právě Rehákův (1902 – 1970) obraz, který u Konečného rozpoutal zájem o naivní umění a stal se základním kamenem jeho sbírky. Autorem citlivého portréru šumperského tvůrce detailních kreseb a maleb Zbyňka Semeráka (1951 – 2003) a dokumentu o klasice naivního umění Václavu Beránkovi (1915 – 1982), jehož idylické výjevy byly syčeny spodním proudem erotických snů, je režisér, kurátor a rovněž sběratel spontánního umění Antonín Jiráček. V jeho archivu se skrývá ještě řada dalších filmových svědectví o neprávem zapomenutých autentických tvůrcích, které by jistě stálo za to prezentovat zaujatému publiku, jaké se na Art brut filmu v Olomouci sešlo.

Výjimkou mezi dokumenty byl již zmíněný hraný film Ewalda Schorma Dům radosti, který byl součástí souboru filmových příběhů Perličky na dně, natočených na motivy povídek Bohumila Hrabala. Jeho hlavní hrdina, sběrač zvířecích kůže, který malířsky pojednal všechny místnosti i fasádu svého domu, Václav Zák (1906 – 1986) se dlouho zdráhal ve filmu účinkovat. Když ale nakonec předstoupil před kameru, zahrál vše na první klápu. Snímek, ve kterém ztvárňuje sám sebe, se tak paradoxně stal autentickým záznamem o osobnosti naivního tvůrce, působivějším nežli jakýkoliv dokument.

Vyvrcholením olomouckého festivalu byly dva filmy o umělcích z Itálie, kam dramaturg přehlídky Pavel Konečný nasměroval v posledních letech svojí pozornost. Protagonistkou hodinové

Snímek z natáčení filmu Laury Schimmenti věnovanému sochaři Filippo Bentivegnoi v roce 2008 ve městě Sciacca na Sicílii. Foto Art brut film, Olomouc (3x)

ho dokumentu francouzské režisérky Marie Famulicki La sérénité sans carburant (Nezkalená čírost) je dnes 88letá Bonaria Manca. Film svědčí o nesmírně až zivně svobodě pastýřky a malířky, která se nenechala spoutat konvencemi ani formátem plátna, ale své poetické vize a nostalgické vzpomínky přenáší i na stěny svého domu na kraji městečka Tuscánia. Na jih Itálie, konkrétně na Sicílii, zaměřila režisérka Laura Schimmenti, jejíž film Filippo a jeho tisíc hlav vznikl v roce 2008, více než 20 let po smrti Filippa Bentivegny (1888 – 1967), tvůrce „kouzelné zahrady“ s nekonečnou armádou anonymních kamenných portrétů.

Po skončení přehlídky si Pavel Konečný položil otázku, zda je prolnutí dvou tak často kategoricky oddělovaných projevů jako je naivní umění a art brut vůbec obhajitelné. Právě tento ročník festivalu je důkazem, že ano. Ať spontánní umělci zbášují výtvarnými prostředky realitu, která je obklopuje, jako to činili Reháček, Beránek, Zák a další, nebo zhmotňují své vnitřní světy jako Zemánková či Bentivegna, spojují je stejné principy. Náléhavost tvorby, její neodkladnost, mohutná, nezodlná energie, která se prosazuje prostřednictvím obrazů či soch, přímost sdělení, které nezná žádné zábrany a nenařazuje se navazovat na umělecké styly, srovnotvost projevů ztotožněného se životem jeho stvořitele jsou společné naivním autorům i tvůrcům art brut. Je to v nich jako v koze.

Terezie Zemánková